

Звіт за результатами опитування
**«Телевізор проти автомата: Крим,
Донбас і російське телебачення»**

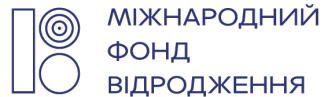
02.09.2021

Автори:

Анна Осипчук – наукова директорка Школи політичної аналітики НаУКМА, кандидатка соціологічних наук, доцентка кафедри соціології НаУКМА

Антон Суслов – аналітик Школи політичної аналітики НаУКМА, старший викладач кафедри міжнародних відносин НаУКМА

Максим Яковлев – директор Школи політичної аналітики НаУКМА, кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин НаУКМА

Публікація підготовлена Школою політичної аналітики НаУКМА в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні.

Думки та позиції, викладені в цій публікації, є твердженнями автора та не обов'язково відображають позицію Посольства Швеції в Україні, Міжнародного фонду «Відродження» та Ініціативи відкритого суспільства для Європи (OSIFE).

ЗМІСТ

<i>Вступ.....</i>	<i>4</i>
<i>Методологія</i>	<i>5</i>
<i>Медіа та інформація.....</i>	<i>6</i>
<i>Тимчасово окуповані території: сьогодні та завтра</i>	<i>9</i>
<i>Міжнародні відносини</i>	<i>18</i>

Вступ

Школа політичної аналітики НаУКМА вже традиційно поставила респондентам низку питань, що стосувались інформаційно-культурної політики, ставлення до окремих заходів щодо підтримки населення на тимчасово окупованих територіях, відносин з міжнародними партнерами та Росією в контексті війни на Донбасі і тимчасової окупації Криму. Також нас цікавили бачення українцями майбутнього тимчасово окупованих територій та ставлення до окремих варіантів сценаріїв врегулювання.

Частину питань ми ставили респондентам вже не вперше – тож можемо прослідкувати зміни у громадській думці у часі, порівнюючи відповіді з попередніми опитуваннями у березні 2020 (Омнібус *Info Sapiens*, вибірка 1000 респондентів) та у вересні 2020 і січні 2021 років (Омнібус *Info Sapiens* з донабором, вибірка 2000 респондентів для кожного опитування). Варто зауважити, що при порівнянні з опитуванням березня 2020 року слід враховувати різницю у розмірі вибірки. Також розподіли відповідей за регіоном проживання, мовною чи релігійною ідентифікацією або ж електоральними преференціями, які наведені для окремих питань, є радше ілюстративними. Хоча ми й можемо припустити наявність певних тенденцій, для глибшого аналізу і порівняння розподілів відповідей за категоріями, потрібно проводити масштабніші опитування.

Методологія

Польовий етап опитування тривав з 6 по 27 липня 2021 року. Опитування репрезентативне для дорослого населення України і проводилось тільки на підконтрольних Україні територіях. Вибірка склала 2000 осіб віком від 16 років. Було проведено 1000 особистих інтерв'ю вдома у респондента з використанням планшетів (CAPI) в межах Омнібусу та 1000 телефонних інтерв'ю (CATI). Вибірка репрезентативна населенню цієї вікової групи за статтю, віком, розміром населеного пункту та регіоном проживання відповідно до даних Державної служби статистики України станом на 1.01.2019. З дослідження вилучена Автономна Республіка Крим, а у Донецькій та Луганській області опитування проводилося тільки на територіях, що контролюються Україною. Максимальна теоретична похибка не перевищує 2.2%

Опитування проводилось Info Sapiens на замовлення Школи політичної аналітики НАУКМА в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні, яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні.

Медіа та інформація

Трохи більше 40 % опитаних згодні з твердженням, що дивитись та слухати розважальні програми російських ЗМІ є прийнятним. Майже стільки ж – 39,9 % – дотримуються протилежної думки. Прикметно, що у січні 2021 року тих, хто не погоджувався, було лише 28 %. **Таким чином, бачимо, що за останні пів року майже на 10% зростає кількість тих, хто не вважає прийнятним перегляд чи прослуховування російських розважальних програм.** З таблиці видно, що найімовірніше такий «перерозподіл» відповідей стався за рахунок значного зменшення категорії тих, хто не визначився (Важко сказати / Невідповідь). Це може говорити про консолідацію та чіткішу артикуляцію позицій щодо питання прийнятності споживання російського культурного продукту в українському медійно-політичному дискурсі.

Таблиця 1. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Дивитись та слухати розважальні програми російських ЗМІ є прийнятним. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

	Березень 2020	Вересень 2020	Січень 2021	Липень 2021
Цілком не погоджуюсь	20.8%	18.3%	17.5%	27,2%
Частково не погоджуюсь	16.5%	10.7%	10.4%	12,7%
І так, і ні	17.7%	24.8%	21.7%	18,2%
Частково погоджуюсь	14.5%	18.6%	20.3%	19,0%
Цілком погоджуюсь	17.8%	18.0%	21.5%	21,1%
Важко сказати / Відмова	12.7%	9.6%	8.6%	1,9%

Попри восьмий рік війни Росії проти України, практично чверть опитаних (23,6 %) цілком або частково погоджується з тим, що отримувати інформацію про події в Україні з російських ЗМІ є прийнятним. Кількість незгодних з цим твердженням трохи перевищує позначку в 60 % (60,4 %). У порівнянні з результатами січневого опитування, в якому майже однакова кількість громадян погоджувалась і не погоджувалась (36,1 % та 37,9 % відповідно), слід констатувати, що **протягом останніх пів року населення України стало негативніше ставитись до російських ЗМІ як джерел інформації про Україну.** Більше того, у порівнянні з попереднім питанням ми бачимо, що слід говорити саме про зміну оцінок та позицій – тобто, має місце не тільки зменшення кількості невідповідей, але й значуще зменшення саме кількості тих, хто вважає таку практику прийнятною, одночасно зі зростанням на понад 20 % кількості людей, для яких отримання новин про Україну з російських ЗМІ є категорично неприпустимим.

Таблиця 2. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Отримувати інформацію про події в Україні з російських ЗМІ є прийнятним. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

	Березень 2020	Вересень 2020	Січень 2021	Липень 2021
Цілком не погоджуюсь	30.4%	28.2%	24.9%	46,6%
Частково не погоджуюсь	15.5%	13.4%	13.0%	13,7%
І так, і ні	18.8%	21.9%	16.9%	14,0%
Частково погоджуюсь	11.8%	15.4%	19.2%	12,5%
Цілком погоджуюсь	10.4%	10.8%	16.9%	11,1%
Важко сказати / Відмова	13.2%	10.3%	9.1%	2,0%

Аналізуючи ці питання, слід також наголосити, що мова йде саме про диспозиції, тобто моральні, етичні чи ціннісні оцінки перегляду розважальних російських програм або користування російськими новинами про події в Україні. Натомість тут не йдеться про власні практики таких переглядів чи користування, тобто про те, чи дивляться такі програми респонденти, чи ні.

43,6 % опитаних вважають, що потрібно забороняти виступи в Україні тих російських артистів, які після 2014 року відвідували тимчасово окуповані території. Протилежну думку має майже така сама кількість респондентів – 38 %. **Такі результати показують, що в українському суспільстві не склався однозначний консенсус з цього питання, проте існують два рівновеликих «табори».**

Таблиця 3. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Не потрібно забороняти виступи (гастролі) в Україні російських артистів, які після 2014 року відвідували тимчасово окуповані території Криму чи Донецької і Луганської областей. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	32,9%
Частково не погоджуюсь	10,7%
І так, і ні	15,5%
Частково погоджуюсь	15,4%
Цілком погоджуюсь	22,6%
Важко сказати / Відмова	3,0%

Щодо заборони трансляції російських фільмів та серіалів, знятих після 2014 року, то думка українців розділилась порівну: 41,1 % вважає, що потрібно зняти таку заборону, тимчасом як 42,5 % цілком або частково незгодні з такою ініціативою.

Таблиця 4. Потрібно зняти заборону на трансляцію російських фільмів та серіалів, знятих після 2014 р.

Цілком не погоджуюсь	29,2%
Частково не погоджуюсь	13,3%
І так, і ні	13,2%
Частково погоджуюсь	15,8%
Цілком погоджуюсь	25,3%
Важко сказати / Відмова	3,3%

Тимчасово окуповані території: сьогодні та завтра

Також ми запитали українців про ставлення до тих, хто залишився проживати на тимчасово окупованих територіях. Нашою метою було виміряти, чи дійсно українці підтримують достатньо поширене в медійному дискурсі твердження, що «всі, хто хотіли – поїхали». Отже, 27,9 % дійсно вважають, що всі, хто не підтримували т. зв. ДНР \ ЛНР або російську окупацію Криму, вже поїхали звідти. На третину більше респондентів – 35,5 % – поділяють протилежну думку. І хоча останніх трохи більше, проте результати засвідчують потребу ширшого суспільного обговорення можливих причин того, чому частина мешканців ТОТ вимушено продовжують там проживати.

Таблиця 5. Всі, хто не підтримували т. зв. ДНР \ ЛНР або російську окупацію Криму, вже поїхали звідти.

Цілком не погоджуюсь	17,8%
Частково не погоджуюсь	17,7%
І так, і ні	19,4%
Частково погоджуюсь	15,4%
Цілком погоджуюсь	12,5%
Важко сказати / Відмова	17,2%

Майже 40 % респондентів підтримують ініціативу української влади з вакцинації від COVID-19 жителів тимчасово окупованих територій. Водночас 35,9 % опитаних вважають, що Україна не має цього робити.

Таблиця 6. Україна має забезпечити вакцинацію від COVID-19 жителів тимчасово окупованих територій.

Цілком не погоджуюсь	25,8%
Частково не погоджуюсь	10,0%
І так, і ні	15,0%
Частково погоджуюсь	14,7%
Цілком погоджуюсь	24,3%
Важко сказати / Відмова	10,2%

Ми поставили низку питань щодо того, як ставляться українці до різних варіантів розвитку подій щодо тимчасово окупованих територій. Зокрема, запитали про те, чи варто продовжувати боротьбу за тимчасово окуповані території.

Твердження «Україні треба припинити боротьбу за окуповані території Донецької та Луганської областей» підтримала п'ята частина респондентів (22,9 %), але більшість – 58,6 % – проти відмови від боротьби, при цьому 46,5 % з них – обрали відповідь «цілком / абсолютно не погоджуюсь» (11,3 % – і так, і ні, 7,1 % – не відповіли / важко відповісти). Відповіді респондентів на таке ж питання щодо Криму («Україні треба припинити боротьбу за окупований Крим») виявились такими самими, як і щодо окупованих частин Донбасу: 24 % підтримує припинення боротьби за Крим, проте більше половини всіх респондентів – 58,8 % – не згодні з цим (47,7 % – абсолютно не згодні) (10,9 % – і так, і ні, 6,5 % – не відповіли / важко відповісти).

Таблиця 7. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Україні треба припинити боротьбу за окуповані території Донецької та Луганської областей. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	46.5%
Частково не погоджуюсь	12.1%
І так, і ні	11.3%
Частково погоджуюсь	11.1%
Цілком погоджуюсь	11.8%
Важко сказати\Відмова	7.1%

Таблиця 8. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Україні треба припинити боротьбу за окупований Крим. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	47.7%
Частково не погоджуюсь	11.1%
І так, і ні	10.9%
Частково погоджуюсь	10.3%
Цілком погоджуюсь	13.7%
Важко сказати\Відмова	6.5%

Все це говорить про наявність суспільного консенсусу щодо питання продовження й необхідності боротьби за повернення

окупованих територій. Регіональні¹ розподіли відповідей на ці питання лише підтверджують наявність такого консенсусу. Хоча між регіонами і спостерігаються певні відмінності у рівні заперечення ідеї припинення боротьби за окуповані території, проте її супротивники переважають (хоч і з різними балансами) у всіх регіонах, коли мова йде про непідконтрольні частини Донбасу і у всіх, за винятком Сходу, де спостерігається паритет, коли йдеться про окупований Крим.

Таблиця 7.1. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Україні треба припинити боротьбу за окуповані території **Донецької та Луганської областей.** (регіональний розподіл)

	Україна	Київ	Північ	Захід	Центр	Південь	Схід
Цілком не погоджуюсь	46.5%	58.3%	61.1%	55.2%	46.7%	30.9%	28.9%
Частково не погоджуюсь	12.1%	16.2%	8.1%	11.8%	12.3%	12.4%	13.3%
І так, і ні	11.3%	6.0%	8.7%	6.9%	12.8%	16.3%	15.9%
Частково погоджуюсь	11.1%	2.8%	10.0%	10.3%	12.2%	13.2%	13.6%
Цілком погоджуюсь	11.8%	8.3%	8.2%	11.5%	9.5%	16.6%	16.7%
Важко сказати\Відмова	7.1%	8.4%	3.9%	4.3%	6.5%	10.6%	11.7%

Таблиця 8.1. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Україні треба припинити боротьбу за окупований **Крим.** (регіональний розподіл)

	Україна	Київ	Північ	Захід	Центр	Південь	Схід
Цілком не погоджуюсь	47.7%	60.4%	58.3%	58.7%	48.9%	31.5%	27.7%
Частково не погоджуюсь	11.1%	14.3%	8.8%	10.2%	11.3%	11.0%	12.7%
І так, і ні	10.9%	8.0%	9.7%	5.3%	11.3%	18.8%	13.2%
Частково погоджуюсь	10.3%	6.5%	5.8%	11.7%	10.3%	12.1%	11.9%
Цілком погоджуюсь	13.7%	7.6%	10.2%	10.9%	11.7%	16.8%	25.4%
Важко сказати\Відмова	6.5%	3.3%	7.2%	3.2%	6.5%	9.9%	9.1%

У січні 2021 року ми запропонували респондентам для оцінки таке твердження: «Без військової операції Україні не вдасться повернути контроль над тимчасово окупованими територіями». Відповіді на питання щодо тимчасово окупованих територій і Донбасу, і Криму були подібними. Більшість опитаних цілком або частково погодилась з необхідністю військової операції з відновлення територіальної цілісності: 42 % – щодо Донбасу, 37,4 % – щодо Криму (чверть не погодилась, п'ята

¹ Обласні поділені на регіони таким чином: 1) м. Київ; 2) Північ – Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська; 3) Захід – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька; 4) Центр – Вінницька, Дніпропетровська, Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська; 5) Південь – Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська; 6) Схід – Донецька, Луганська, Харківська.

частина не змогла дати відповіді). Ми припустили тоді, що це свідчить, що люди не хочуть війни, але визнають її необхідність. Більше того, зважаючи, що в нашому безрезневому опитуванні 2020 року більшість українців висловились проти того, щоб Україна розробляла військовий сценарій повернення Криму (44,8 %) або проти офіційного оголошення Росії війни (55,6 %), то логічним було припустити, що таке визнання респондентами необхідності та (можливо) навіть неунікності військового сценарію розвитку подій зростає.

Отримані в межах цього опитування результати тільки підтверджують ці припущення. Отже, у липні 2021 року **з твердженням «Україна має розробити та врахувати військовий сценарій повернення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей» погоджується більше половини всіх респондентів – 51,8 %, а 27,2 % – проти (12,2 % – і так, і ні, 8,8 % – не відповіли / важко відповісти).**

Таблиця 9. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Україна має розробити та врахувати військовий сценарій повернення тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	17.7%
Частково не погоджуюсь	9.5%
І так, і ні	12.2%
Частково погоджуюсь	17.7%
Цілком погоджуюсь	34.1%
Важко сказати\Відмова	8.8%

Подібно, твердження **«Україна має розробити та врахувати військовий сценарій повернення тимчасово окупованого Криму» підтримує 46,2%, а 32,3 % – проти (11,9 % – і так, і ні, 9,5 % – не відповіли / важко відповісти),** тобто рівень підтримки розробки й врахування військового сценарію повернення Криму трохи менший, ніж щодо окупованих частин Донбасу, але все одно переважає.

Таблиця 10. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Україна має розробити та врахувати військовий сценарій повернення тимчасово окупованого Криму. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	23.4%
Частково не погоджуюсь	8.9%
І так, і ні	11.9%
Частково погоджуюсь	17.1%
Цілком погоджуюсь	29.1%
Важко сказати\Відмова	9.5%

Говорячи про регіональні розподіли відповідей на ці питання, слід зазначити, що на Півдні України існує паритет між прибічниками та противниками необхідності розробки військового сценарію щодо повернення окупованих районів Донбасу та Криму, тоді як на Сході супротивники переважають, на відміну від решти території України, де прихильників більше.

Таблиця 9.1. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Україна має розробити та врахувати військовий сценарій повернення тимчасово окупованих територій **Донецької та Луганської областей**. (регіональний розподіл)

	Україна	Київ	Північ	Захід	Центр	Південь	Схід
Цілком не погоджуюсь	17.7%	14.2%	16.8%	10.7%	11.7%	26.2%	33.9%
Частково не погоджуюсь	9.5%	11.7%	7.2%	7.1%	10.6%	13.2%	8.0%
І так, і ні	12.2%	13.0%	10.0%	12.6%	11.7%	13.7%	12.5%
Частково погоджуюсь	17.7%	20.3%	14.1%	24.1%	17.3%	14.6%	13.4%
Цілком погоджуюсь	34.1%	29.5%	41.0%	40.8%	40.2%	21.8%	21.5%
Важко сказати\Відмова	8.8%	11.3%	11.0%	4.7%	8.5%	10.7%	10.8%

Таблиця 10.1. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ?. Україна має розробити та врахувати військовий сценарій повернення тимчасово окупованого **Криму**. (регіональний розподіл)

	Україна	Київ	Північ	Захід	Центр	Південь	Схід
Цілком не погоджуюсь	23.4%	17.9%	26.9%	15.8%	18.1%	31.6%	36.8%
Частково не погоджуюсь	8.9%	11.3%	5.6%	7.0%	9.1%	10.3%	11.8%
І так, і ні	11.9%	14.8%	9.9%	13.2%	12.3%	12.2%	8.6%
Частково погоджуюсь	17.1%	18.4%	16.4%	20.2%	17.8%	15.9%	11.9%
Цілком погоджуюсь	29.1%	27.4%	30.2%	36.2%	33.6%	20.5%	18.8%
Важко сказати\Відмова	9.5%	10.2%	11.0%	7.6%	9.1%	9.5%	12.1%

Варто зауважити, що більшість соціально-демографічних чинників, таких як вік, рівень освіти, стать / гендер, розмір населеного пункту проживання, статус зайнятості або самооцінка рівня матеріального добробуту, не впливають на розподіли відповідей на питання про розробку військових сценарії повернення тимчасово окупованих територій та про припинення боротьби за ці території. Проте очікувано, фіксується вплив мовної самоідентифікації² та електоральних

² Якою мовою Ви найчастіше спілкуєтесь?

Українською	47,6%
Російською	26,4%
Однаково часто українською і російською	24,4%
Іншою	1,1%
Важко відповісти	0,5%

преференцій³ (за яку партію проголосували, якщо б вибори були наступної неділі). Так, серед російськомовних, як і серед виборців ОПЗЖ, переважають супротивники розробки військових сценаріїв та прибічники припинення боротьби за тимчасово окуповані території Криму і Донбасу.

Нарешті, ми запитали й про бачення майбутнього тимчасово окупованих територій.

Кількість тих, хто вірить у повернення контролю над тимчасово окупованими територіями Донбасу протягом п'яти років переважає, хоч і несуттєво, кількість скептиків. **38 % підтримують тезу «Україна відновить контроль над тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей протягом найближчих п'яти років», не згодні або не вірять в це – 31,3 %** (17,6 % – і так, і ні, 13,2 % – не відповіли / важко відповісти).

Таблиця 11. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Україна відновить контроль над тимчасово окупованими територіями Донецької та Луганської областей протягом найближчих п'яти років. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	17.6%
Частково не погоджуюсь	13.7%
І так, і ні	17.6%
Частково погоджуюсь	16.3%
Цілком погоджуюсь	21.7%
Важко сказати\Відмова	13.2%

Зворотню є ситуацію щодо оцінки перспектив повернення тимчасово окупованого Криму. Кількість песимістів більша і переважає. **44,3 % – не вірить, що «Україна відновить контроль над тимчасово окупованим Кримом протягом найближчих п'яти**

³ Якби вибори до Верховної Ради України відбулися наступної неділі, то ви б проголосували за партію:

«Слуга народу»	19,2%
НЕ БРАВ БИ УЧАСТІ У ВИБОРАХ	14,4%
«Європейська солідарність»	11,1%
«Опозиційна платформа - За життя»	9,7%
«Батьківщина»	8,5%
Інша партія	3,2%
Жодна	2,3%
«Голос»	2,2%
Сила і честь	1,5%
Радикальна партія Олега Ляшка	1,4%
«За майбутнє»	1,2%
Проти всіх	0,9%
Українська Стратегія Гройсмана	0,7%
Свобода	0,6%
ВАЖКО СКАЗАТИ\ВІДМОВА	23,1%

років», тоді як згодні з цим майже третина респондентів – 30,3 % (13,6 % – і так, і ні, 11,7 % – не відповіли / важко відповісти).

Таблиця 12. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Україна відновить контроль над тимчасово окупованим Кримом протягом найближчих п'яти років. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	28.2%
Частково не погоджуюсь	16.1%
І так, і ні	13.6%
Частково погоджуюсь	13.4%
Цілком погоджуюсь	16.9%
Важко сказати\Відмова	11.7%

Цікаво, що найбільше оптимістів щодо повернення і тимчасово окупованого Криму, і непідконтрольних районів Донбасу впродовж наступних п'яти років серед виборців «Слуги народу», що найімовірніше свідчить про вищий рівень довіри серед них до політичних лідерів та їхньої риторики. Водночас, серед виборців ОПЗЖ більшість не вважає таке відновлення контролю можливим.

Ми також просили респондентів **дати назву тому, що зараз відбувається (йде) на Донбасі**. Респонденти мали самі дати назву цим подіям, тобто їм не пропонували жодних варіантів. Також можна було запропонувати до трьох назв для цих подій (тобто, інтерв'юери занотовували перші три слова чи словосполучення, які називали респонденти у відповідь на питання). **Отже, переважна більшість респондентів – 57,3 % – дали чітку відповідь «війна», а на другому місці з величезним відривом і з частотою 6,6 % йде визначення «війна Росії з Україною».**

Таблиця 13. Зараз на Донбасі йде \ триває

Війна	57,3%
<i>Інше (різні альтернативи з частотою меншою за 0,5%)</i>	<i>17,4%</i>
<i>Важко відповісти</i>	<i>7,6%</i>
Війна Росії з Україною	6,6%
Окупація (Росією)	4,0%
Громадянська війна\конфлікт	2,7%
Бойові\військові дії	2,6%
(Військовий\збройний) конфлікт	2,4%
Загарбання території (України)	2,4%
Росіяни\ російська агресія	2,3%
АТО	2,0%
Відмивання грошей	1,8%
Політика\політичні ігри\політична війна	1,8%
Бізнес\заробляння грошей\корупція	1,7%
Боротьба	1,7%
Вбивства	1,6%

Безлад	1,3%
Беззаконня	1,0%
Протистояння	0,9%
Перерозподіл ресурсів	0,9%
Обстріли	0,8%
Відстоювання\захист\звільнення	0,8%
Гібридна війна	0,8%
Нічого	0,5%

Звісно, за такого великого відриву між варіантами відповіді та за можливості назвати понад один варіант, важко статистично аналізувати відповіді. Проте, якщо подивитися на розподіл тих, хто назвав те, що відбувається на Донбасі, війною Росії з Україною, та на релігійну приналежність респондентів⁴, то можна помітити суттєві розбіжності між тим, як відповідали респонденти. Ті, хто відніс себе до вірян УПЦ МП, називали події війною Росії з Україною в 5 разів рідше (4,97) за очікувану частоту⁵. Натомість, серед вірян ПЦУ такі визначення подій наводили в 1,5 рази (1,49) частіше, ніж очікування.

Лише 2,7 % респондентів назвали події на Донбасі громадянської війною, але якщо придивитися до партійної належності респондентів, то 40,7 % тих, хто сказав про громадянську війну – потенційні виборці «Опозиційної платформи за життя», 5,6 % – «Слуги народу», 9,3 % – «Батьківщини», і жодного серед тих, хто готовий на найближчих виборах проголосувати за «Європейську солідарність». Також слід додати, що 43,64 % тих, хто називають події на Донбасі громадянською війною, абсолютно погоджуються з твердженням, що Україні слід припинити боротьбу за Крим.

Нарешті, **у відповідь на питання, як називати людей, що воюють проти України на непідконтрольних територіях, однієї чіткої відповіді не було, однак найбільш поширеними були: «сепаратисти» – 14,5 %, «зрадники» (батьківщини/України) – 12,7 %, «вороги» (України) – 11,8 %**. При цьому слід мати на увазі, що «важко відповісти» становить 16,7 %, лайка / обсценна лексика – 5,9 %. Також відзначимо, що цих людей «заручниками ситуації» (змушені/підневільні) назвали 1,3 % респондентів, а 1,8 % – позитивно про них відгукнулися.

⁴ **Яке у вас віросповідання?**

Православна церква України (ПЦУ)	38,2%
Українська православна церква – Московський патріархат	11,3%
Українська греко-католицька церква	9,2%
Православ'я (без приналежності до патріархату)	20,4%
Католицизм	0,6%
Я не сповідаю жодної релігії	12,4%
Інше	4,5%
Не знаю\Відмова	3,4%

⁵ Тобто того, як би, з точки зору ймовірності, розподілитися відповіді так, щоб частка тих, хто саме так називали би події на Донбасі, була рівномірною в кожній групі вірян.

Таблиця 14. Людей, що воюють проти України на непідконтрольних територіях я б назвала \ назвав

<i>Важко відповісти</i>	<i>16,7%</i>
Сепаратисти	14,5%
<i>Інше (різні альтернативи з частотою меншою за 0,5%)</i>	<i>13,4%</i>
Зрадники (Батьківщини\України)	12,7%
Вороги (України)	11,8%
Найманці	8,7%
Окупанти	6,4%
Терористи	6,0%
Лайка\обсценна лексика	5,9%
Росіяни\ російські військові (армія\війська)	5,0%
Бандити	3,6%
Загарбники	2,4%
Заблудші\зазомбовані\заплутались\обмануті	2,2%
Бойовики	2,0%
Позитивна оцінка (борці за ідею\свободу\права, захисники)	1,8%
Фашисти	1,8%
Вбивці	1,7%
Агресори	1,7%
Військові\ солдати	1,7%
Дурні (різні формулювання)	1,6%
Воюють за гроші (різні формулювання)	1,5%
Запроданці	1,4%
Колаборанти	1,4%
Заручники ситуації (змушені, підневільні)	1,3%
Нелюди	1,2%
Погані\ нехороші люди	1,1%
Злочинці, злодії\ преступники	1,1%
Люди	1,1%
Проросійські\ватники	,9%
Ополченцы\ повстанцы	,9%
Не українці\чужі	,9%
Противники	,6%

Міжнародні відносини

Більшість респондентів підтримує ідею відновлення прямого авіаційного сполучення з Росією: цілком і частково з цим згодні 48,9 %, натомість цілком і частково незгодні – 34,7 %. Найбільше з таким твердженням погоджуються респонденти на Сході (цілком згодні 43,9 % і лише 11,6 % – цілком незгодні) та на Півдні (цілком згодні 43,6 %, а цілком проти 14,5 %). Водночас, найбільше повністю проти відновлення авіасполучення з Росією виступають респонденти з Заходу (41,9 %), Півночі (35,7 %) і Києва (34,6 %). У Центрі превалює радше схвальне ставлення: сукупна підтримка (цілком і радше підтримують) 47,4 % на протипагу до сукупної несхвальної позиції – 26,1 %.

Таблиця 15. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Потрібно відновити пряме авіаційне сполучення між Україною та Росією. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	25,2%
Частково не погоджуюсь	9,5%
І так, і ні	13,2%
Частково погоджуюсь	15,2%
Цілком погоджуюсь	29,9%
Важко сказати\Відмова	6,9%

Таблиця 15.1. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Потрібно відновити пряме авіаційне сполучення між Україною та Росією (регіональний розподіл)

	Україна	Київ	Північ	Захід	Центр	Південь	Схід
Цілком не погоджуюсь	25,2%	34,6%	35,7%	41,9%	15,5%	14,5%	11,6%
Частково не погоджуюсь	9,5%	10,3%	7,5%	13,2%	10,6%	6,4%	6,4%
І так, і ні	13,2%	7,9%	11,7%	9,6%	17,0%	17,4%	11,8%
Частково погоджуюсь	15,2%	17,7%	10,0%	15,0%	15,2%	14,1%	21,0%
Цілком погоджуюсь	29,9%	19,7%	27,2%	14,7%	32,2%	43,6%	43,9%
Важко сказати\Відмова	6,9%	9,7%	7,9%	5,5%	9,6%	4,1%	5,4%

Відповіді на це питання мають статично значущий зв'язок із відповідями на питання про те, чи є прийнятним одержання інформації про події в Україні з російських ЗМІ (V Крамера = 0,257, $p < 0,001$); чи варто Україні відмовлятися від спільних навчань з НАТО, якщо це викликає невдоволення в Росії (V Крамера = 0,244, $p < 0,001$) і з питанням про те, чи слід Україні припинити боротьбу за окупований Крим (V Крамера = 0,216, $p < 0,001$).

Так само простежується статистично значущий зв'язок між відповідями на питання відновлення авіасполучення і політичними вподобаннями респондентів. Найбільше варіант «цілком проти» обрали ті, хто готовий підтримати на виборах партію «Європейська солідарність» – серед її потенційних виборців таких 52,7 %, на противагу до 2 % тих, хто виступає цілком проти відновлення авіаційного сполучення з Росією і готовий голосувати за «Опозиційну платформу за життя». Її ж потенційні виборці найбільше, порівняно до інших партій, виступають за відновлення авіасполучення (цілком згодні – 66,3 %). Серед готових проголосувати за партію «Слуга народу» цілком згодні з такою ідеєю 23,7 %, частково згодні – 18,5 %, цілком не згодні – 25,5 %, частково незгодні – 9,4 %.

Також спостерігається кореляція із віросповіданням респондентів: найбільше варіант відповіді «цілком/абсолютно не погоджуюсь» обрали віряни ПЦУ – 32,2 %, а серед вірян Московського патріархату таких 15,9 %, натомість вони найчастіше обирали відповідь «цілком/абсолютно погоджуюсь» – 47,3 %.

Досить складним виявилось питання, **наскільки респонденти згодні з твердженням, що «Бажання лідерів Німеччини та Франції вести діалог з Володимиром Путіним шкодить національним інтересам України»**. Відповіді розподілися практично рівномірно: загалом не згодні – 35,7%, загалом згодні – 31,3 %, і ще 33 % обрали опцію «і так, і ні» або не дали відповіді на це питання, що говорить про відсутність консенсусу в суспільстві щодо цього питання.

Таблиця 16. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Бажання лідерів Німеччини та Франції вести діалог з Володимиром Путіним шкодить національним інтересам України. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	19,7%
Частково не погоджуюсь	16,0%
І так, і ні	16,8%
Частково погоджуюсь	14,4%
Цілком погоджуюсь	16,9%
Важко сказати\Відмова	16,2%

У відповідь на питання, **чи слід Україні відмовлятися від спільних військових навчань з НАТО, якщо вони викликають невдоволення Росії, абсолютна більшість респондентів – 62,2 % – висловилися проти** (повністю проти 50 % і частково проти 12,2 %), скоріше підтримали і цілком підтримали таке твердження по 8,6 %, тобто разом 17,2 %.

Таблиця 17. НАСКІЛЬКИ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЬ З ТАКИМИ ТВЕРДЖЕННЯМИ? Якщо спільні військові навчання України та НАТО викликають невдоволення Росії, Україні слід відмовитися від участі в них. Оцініть за шкалою від 1 до 5, де 1 – цілком не погоджуюсь, а 5 – цілком погоджуюсь.

Цілком не погоджуюсь	50,0%
Частково не погоджуюсь	12,2%
І так, і ні	11,4%
Частково погоджуюсь	8,6%
Цілком погоджуюсь	8,6%
Важко сказати\Відмова	9,3%

При цьому по всіх вікових групах цілком проти такої стратегії виступає більшість респондентів: 45,1 % респондентів віком 16-19 років і 46,4 % людей віком старше 60 років, і трохи більше 50 % у решті вікових груп, з максимально 52,9 % супротивників серед респондентів віком 40-49 років. Цікавіше виглядає регіональний розподіл відповідей, **хоча ті, хто проти припинення навчань з НАТО через невдоволення Росії, переважають по всій Україні**. Варіант цілковитої незгоди переважає в межах від 66,1 % на Заході до 49,5 % у Центрі. Проте вирізняються Схід, де лише відносна більшість у 28,8 % опитаних обрала цей варіант відповіді, і Південь, де таких – 31,4 %, зі значною часткою тих, хто не визначилися або не змогли зайняти чітку позицію.

Розподіл за мовою спілкування респондентів є статистично значущий (V Крамера = 0,165, $p < 0,001$) і показує, що україномовних, які цілком відкидають потребу відмовлятися від військових навчань з НАТО на угоду Росії, вдвічі більше, ніж російськомовних – 63,7 % проти 29,1 %. Нарешті, партійні симпатії також статистично значущі з відповідями на це питання (V Крамера = 0,160, $p < 0,001$): цілковиту незгоду висловили 76,1 % готових проголосувати за «Європейську Солідарність», 55,5 % за «Слугу народу», 52,1 % за «Батьківщину» і лише 18,9 % за «Опозиційну платформу за життя», чії виборці натомість переважно цілком згодні – 27,6 %.